

MERCENARII STRĂINI ȘI INOVAȚIILE MILITARE MODERNE TIMPURI ÎN EUROPA CENTRAL-RĂSĂRITEANĂ. ARMATA LUI CASTALDO ÎN TRANSILVANIA ȘI BANAT

Florin Nicolae Ardelean

Rezumat. La mijlocul secolului al XVI-lea Casa de Habsburg și-a extins vremelnice stăpânirea asupra Transilvaniei și Banatului. Ocuparea acestor teritorii s-a făcut în special pe calea negocierilor diplomatice, dar menținerea lor în sfera de control a Casei de Habsburg a necesitat trimiterea unor efective militare. Astfel, pe parcursul anului 1551, dar și în perioada următoare, au sosit în Transilvania mai multe detașamente de mercenari străini (germani, maghiari, spanioli, italieni, cehi etc.) sub conducerea generalului Giovanni Batista Castaldo. Armata Casei de Habsburg s-a confruntat cu numeroase dificultăți: aprovizionarea defectuoasă, lipsa banilor pentru solde, condițiile climatice dificile și ostilitatea populației locale. Deși de scurtă durată, prezența armatei habsburgice în Transilvania a impulsivat procesul de transfer al tehnologiei și cunoștințelor militare dinspre vestul spre estul continentului. Organizarea militară a principatului Transilvaniei a beneficiat de pe urma activității arhitecților militari aduși de Casa de Habsburg și a armamentului (în special artilerie și arme de foc portabile) adus de mercenarii străini. O influență importantă s-a manifestat și în ceea ce privește organizarea primelor detașamente militare cu caracter permanent, ce au fost folosite și de principii ardeleni în deceniile următoare.

ASPECTE DIN VIAȚA PUBLICĂ ȘI PRIVATĂ A UNUI JUDE NOBILIAR AL COMITATULUI SEVERIN: LADISLAU LĂȚUG DE DELINEȘTI (1550-1600)

Ligia Boldea

Rezumat. Studiul de față își propune să reconstituie câteva aspecte ale vieții publice și private ale nobilului Ladislau Lățug de Delinești, cel care a fost jude nobiliar al comitatului Severin timp de aproape 13 ani, între 1580 și 1593. Această longevitate în funcție, unică în felul ei în spațiul bănățean al acelor vremuri, ne-a permis să reconstituim momente ale activității sale publice care pot fi extrapolate asupra profilului identitar al judeului nobiliar din epoca respectivă. De asemenea, am încercat să integrăm această activitate în ambientul familial în măsura în care documentele păstrate ne-au dat posibilitatea să detectăm originile și evoluția familiei sale, precum și ansamblul patrimonial pe care aceasta și-a întemeiat statutul social-juridic privilegiat. Am constatat că avem de-a face cu un caz mai special în cadrul elitei nobiliare a Banatului de Caransebeș și Lugoj, cu o ramură colaterală a uneia din familiile de prestigiu ale ținutului – Măciș de Tincova, care s-a desprins din trunchiul genealogic cândva la cumpăna secolelor XV-XVI în încercarea de a-și constitui o structură familială și patrimonială proprie sub numele de Lățug de Delinești.

DESPRE ISTORIA CONFESIUNILOR DIN UNGARIA ȘI TRANSILVANIA ÎN SECOLELE AL XVI-XVII

Harald Roth

Rezumat. Istoria bisericii din regiunile fostului imperiu al Sfântului Ștefan este de regulă scrisă doar din perspectiva unor anumite grupuri confesionale și au fost puține încercări de a înțelege istoria bisericii în aceste zone ca un tot. Mai mult, suntem obișnuiți să simplificăm procesul istoric afirmând că grupuri (lingvistice sau politice) aderă la o singură confesiune, cum ar fi: ungurii sunt calvini, românii sunt ortodocși și germanii sunt luterani. Autorul își propune să demonstreze, cu exemple din Transilvania și vechea Ungarie, că lucrurile nu sunt atât de simple, că au existat numeroase opțiuni de-a lungul secolului al XVI-lea și că a existat mereu o mare diversitate de grupuri confesionale speciale. Autorul încurajează a viziune complexă asupra istoriei bisericești în ideea realizării unei istorii comprehensive a religiilor în această parte a Europei central-estice.

IMPRIMĂRI RELIGIOASE LA FRONTIERE INSTABILE: GEORGE BUITUL ȘI ORAȘELE DIN SUDUL TRANSILVANIEI (SECOLUL XVII)

Livia Magina

Rezumat. Scopul acestui material este de a evidenția un moment din istoria confesională a orașelor aflate la frontiera sudică a Principatului Transilvaniei. Venirea iezuiților în Caransebeș, în contextul în care în Principat le fusese interzisă profesarea, a marcat refacerea pozițiilor catolice amenințate de Reformă. Unul din exponenții cei mai cunoscuți al Societății lui Isus în această zonă a fost George Buitul, misionar român de origine din Caransebeș. În primul său raport de la începutul anului 1626 oferă informații despre primirea sa în comunitate și despre rezultatele efortului misionar desfășurat în centrele urbane din Banat. În următorii ani misiunea iezuită se va amplifica, reușind să refacă pozițiile catolice amenințate de impactul protestant. Moartea lui Buitul precum și a celorlalți misionari cunoscători ai limbii române va avea efecte negative asupra evoluției ulterioare a Societății în arealul de la frontiera sudică a Principatului transilvănean. După 1640 misiunea iezuită din banatul de Lugoj-Caransebeș și-a încetat activitatea, rolul acesteia fiind preluat de franciscanii bosniaci.

MIHAIL HALICI-FIUL ÎN CONTEXTUL SPIRITUAL ȘI RELIGIOS AL EPOCII SALE

Edit Szegedi

Rezumat. Mihail Halici-fiul, descendent al unei familii româno-calvine din Caransebeș, este un personaj emblematic pentru posibilitățile și limitele regimului de stări din Principatul Transilvaniei. Deși cunoscut în lumea specialiștilor, biografia lui conține destule lacune, printre altele privind motivele pentru care a plecat în exil. Lucrarea de față încearcă să emită ipoteze privitoare la cauzele plecării sale intempestive, precum și a rupturii totale față de Transilvania.

DE LA MLAȘTINĂ LA PĂMÂNTUL FĂGĂDUINȚEI: TRASFORMAREA PEISAJULUI MEDIEVAL AL BANATULUI

Adrian Magina

Rezumat. În evul mediu, Banatul, în special partea de câmpie, a fost văzut ca o lume a apelor, a mlaștinilor și zonelor inundate. Percepția aceasta s-a perpetuat vreme îndelungată, fiind cel mai bine zugrăvită în opera lui Jókai Mór, *Voievodul Țiganilor*. Pe bună dreptate, contemporanii au considerat Banatul medieval drept un teritoriu predispus asaltului apelor, fiind menționate des insule, amenajări piscicole și inundații. De-abia în epoca modernă, începând cu secolul al XVIII-lea, s-a trecut la sistematizarea teritoriului amenințat de ape. Grație eforturilor autorităților austriece, spre finalul secolului al XIX-lea a dispărut aproape în totalitate peisajul medieval al Banatului, provincia transformându-se într-un “ținut binecuvântat”. Cu toate acestea, ocazional, cu prilejul unor inundații ca cea din 2005, vechiul Banat iese la iveală, oferind imaginea unei zone aflată sub spectrul amenințării apelor.

REPREZENTĂRI ALE PĂDURII ȘI NATURII ÎN HĂRȚILE ISTORICE ALE TRANSILVANIEI ÎN PERIOADA 1528-1812

Dorin-Ioan Rus

Rezumat. Studiul de față și-a propus analiza reprezentărilor pădurii și naturii în cartografia din perioada cuprinsă între 1528, când apare prima imagine a teritoriilor Transilvaniei pe harta lui Lazarus, până la înființarea institutului cartografic de la Sibiu. Izvoarele cartografice întregesc sursele documentare ale secolului al XVIII-lea, dar sunt și ele completate, la rândul lor, de informațiile călătorilor străini sau ale celor oficiale, administrative. Ambele surse întregesc imaginea și dimensiunea pădurilor Transilvaniei în perioada aflată în discuție.

Autorul împarte această epocă în trei perioade: până la introducerea administrației austriece, de la 1699 până la ridicarea iozefină și după 1773, până la înființarea institutului de la Sibiu.

Neavând în această perioadă hărți tematice, prezența pădurii este dedusă de prezența minelor și salinelor, a glăjăriilor și a cărbunăriilor, care necesitau în activitatea lor lemnul pădurilor. Alte elemente care deduc prezența pădurilor sunt joagărele, elementele toponimice, locurile de pășunat etc. Pădurile sunt redată uneori cu linii oblice, alteori cu puncte sau chiar sub forma unor arbori. Un alt element prin care poate fi menționată prezența pădurilor este modul de redare a dealurilor, sub forma gropilor de cârtiță.

Hărțile mai indică extinderea defrișărilor în această perioadă, precum și faptul că partea de nord a podișului Transilvaniei este, respectiv, a fost, mai puțin împădurită decât cea din sud. Linia de demarcație ar fi cursul râului Mureș. O măsurare completă a pădurilor Transilvaniei a început la 1786, dar nu a fost realizată decât parțial, deoarece ofițerii cartografi au fost trimiși pe frontul austro-turc.

STUDENȚII BĂNĂȚENI LA GRAZ (1640–1918)

Dragoș Lucian Țigău

Rezumat. Acest studiu analizează prezența a 226 de bănățeni la instituțiile de învățământ din Graz (gimnaziu academic, universitate și politehnică). Sunt prezentate aspecte esențiale din istoria acestor instituții: apariția și momentele de reorganizare, oferta educațională, detalii referitoare la curriculum etc. Articolul evidențiază preocupările istoriografilor naționale de a studia prezența compatrioților în școlile din Graz. Pe baza repertoriilor elaborate în ultimii ani, sunt analizate date referitoare la vârsta, naționalitatea, religia, studiile anterioare, condiția materială și starea socială a studenților bănățeni. Aceste informații arată că unii dintre tineri și-au făcut studiile medii chiar la Graz (Gimnaziul academic, Școala reală, Institutul *Ursulineum*). Aceleași date permit o comparație edificatoare între ocupațiile părinților și specializările urmate de fiii acestora. Un element de noutate îl reprezintă frecventarea universității de către opt studenți originare din Banatul istoric, la scurt timp după ce femeilor li s-a acordat dreptul la o pregătire academică. Majoritatea bănățenilor au optat pentru studii de drept, medicină și inginerie. 85 dintre aceștia au întreprins călătorii de studii în alte 24 de centre universitare, fenomen care dovedește nu doar posibilități materiale sporite ci și dorința tinerilor de a găsi o atmosferă de studiu și cursuri mai adecvate aspirațiilor și intereselor lor. Absolvirea facultăților, la Graz sau în altă parte, este dovedită prin acordarea diplomei de inginer, a titlului de doctor, din publicarea unor lucrări, apoi din realizările notabile ale carierei postuniversitare. Printre absolvenți se regăsesc diplomați, funcționari superiori, industriași, politicieni și publiciști, care au contribuit la promovarea intereselor conaționaliilor și la racordarea societății bănățene la cultura și valorile europene.

POLITICA HABSBUGILOR ÎN TRANSILVANIA ÎN DOMENIUL TRANSPORTURILOR ȘI A SISTEMULUI POȘTAL (1688-1790)

Marinel Ovidiu Koch-Tufiș

Rezumat. Sistemul de transport al Transilvaniei, constând dintr-o rețea de drumuri și de căi navigabile pe râurile interioare, s-a caracterizat printr-o slabă dezvoltare în momentul instaurării stăpânirii Habsburgilor în Principat. Politica Curții Vieneze în Transilvania în domeniul transporturilor a fost influențată în secolul al XVIII-lea de principiile mercantilismului, care susțineau printre altele și dezvoltarea transporturilor pe uscat și pe apă ca mijloc de stimulare a comerțului. Un rol important în dezvoltarea transporturilor în Transilvania l-au avut și interesele strategice și militare ale Habsburgilor în această zonă geografică de sud-est a Europei. Măsurile luate de Curtea din Viena în vederea dezvoltării transporturilor transilvănene au fost multiple, ele constând în măsuri administrative și organizatorice - în primul rând cele referitoare la organizarea și desfășurarea transportului sării transilvănene în interiorul Principatului și, în special, a transportului său în Ungaria și Banat -, precum și în efectuarea de numeroase proiecte, în emiterea de decrete și dispoziții referitoare la îmbunătățirea și la extinderea rețelei de drumuri a Transilvaniei, precum și a navigației pe râurile țării. Un rol important în acest sens l-au avut și efectuarea de lucrări concrete de

îmbunătățire și de extindere a rețelei de drumuri și a navigației pe râuri și, nu în ultimul rând, punerea la dispoziție de fonduri financiare în vederea efectuării acestor lucrări. Din cauza dificultăților financiare ale Monarhiei Habsburgice fondurile bănești puse la dispoziție pentru dezvoltarea transporturilor în Transilvania au fost reduse. Curtea din Viena a obligat în același timp pe țărani transilvăneni să presteze în cadrul obligației de robotă față de principele țării, adică față de Habsburgi, diferite munci cu brațelele cu atelajele în vederea întreținerii și extinderii rețelei de drumuri a Transilvaniei și a navigației pe râurile țării. Pentru stimularea navigației pe râurile transilvănene Habsburgii au acordat diferite privilegii și reduceri de plată a contribuției bănești pentru categoria profesională a plutajilor, care efectua în special importantele transporturi de sare pe râurile Transilvaniei. Rețeaua de drumuri și de căi de navigație fluviatile ale Transilvaniei rămâne, cu toate măsurile întreprinse de Habsburgi și cu toate progresele înregistrate, departe de cerințele epocii referitoare la un transport modern.

Curtea din Viena a întreprins și diferite mijloace de ordin administrativ, organizatoric și financiar pentru dezvoltarea sistemului poștal al Transilvaniei. Un succes în acest sens l-a constituit deschiderea în anul 1754 a legăturii directe prin intermediul poștalioanelor între Viena și Transilvania. După deschiderea Consulatului habsburgic în Țara Românească și Moldova în anul 1782 a fost înființată o nouă rută poștală de importanță secundară, care lega Viena de capitala Imperiului Otoman, Constantinopol, trecând peste teritoriul Transilvaniei. Pentru buna funcționare a sistemului poștal al Transilvaniei Habsburgii i-au obligat pe locuitorii țării la prestarea de diferite obligații, precum punerea la dispoziție de cai și cazarea în locuințele lor a călătorilor. Cu toate măsurile întreprinse de Habsburgi se înregistrează în continuare dificultăți în funcționarea sistemului poștal al Transilvaniei. În domeniul construirii de stații poștale și a realizării de posibilități de găzduire a călătorilor, altele decât în locuințele populației, nu s-au realizat progrese semnificative. În afară de aceasta se înregistrează și întârzieri semnificative în efectuarea transporturilor poștale în Transilvania.

CAROL AL XII-LEA AL SUEDEI ȘI FRANCISC RÁKÓCZY AL II-LEA,
OASPEȚI AI IMPERIULUI OTOMAN: URMELE RELAȚIILOR CULTURALE
PLINE DE VICISITUDINI ȘI REFLEXII TEORETICO-METODOLOGICE
PRIVIND INFLUENȚA MEDIILOR PROVINCIALE ASUPRA MODULUI DE
ABORDARE A ISTORIEI

Ulrike Tischler-Hofer

Rezumat. Articolul se concentrează asupra a doi faimoși aristocrați din istoria Europei: regele Carol al XII-lea al Suediei (1697-1718) și prințul Transilvaniei, Francisc Rákóczi al II-lea (1704-1711). Ambii au petrecut, în primele decenii ale secolului al XVIII-lea, ca oaspeți ai sultanului, câțiva ani în zone periferice ale Imperiului Otoman: Carol în Bender (Basarabia de sud), Demirtas și Dimekota (ambele situate în Tracia), Rákóczi în Edirne, orașul Yeniköy (lângă Constantinopol) și la Rodosto, pe țărmul Mării Marmara. Autorul urmează ipoteza conform căreia prezența celor doi aristocrați și a curților lor în ambianța provincială mărginită a acestor locuri a contribuit esențial la stabilirea dialogului dintre acestea și lume largă, așa încât s-ar putea vorbi de o moștenire

istorică de tip „glocal”. Fenomenul este ilustrat cu exemple de cultură materială *in situ* și *ex situ*.

PRIVILEGIILE ILIRE ȘI ROMÂNII DIN BANAT

Nicolae Bocșan

Rezumat: Studiul prezintă privilegiile ilire acordate populației ortodoxe din Balcani pentru a se așeza în teritoriile austriece de la granița cu Imperiul otoman, colonizarea sârbilor, românilor și a macedo-românilor din Balcani în Ungaria și în Banat din 1690, diplomele prin care au fost acordate sau reconfirmate aceste privilegii, consecințele acestora asupra populației ortodoxe din Ungaria și Banat pe plan bisericesc, cultural și social, asupra organizării Bisericii ortodoxe din provincie. Casa de Habsburg a acordat aceste privilegii din rațiuni politice și militare, a diminuat treptat efectele acestora după ce a subordonat Biserica ortodoxă prin constituțiile ilire.

ACȚIONARIII „COMPANIEI BĂNĂȚENE PRIVILEGIATE IMPERIALE-REGALE DE COMERȚ” DIN TIMIȘOARA ȘI ÎNCERCAREA EI DE COMERȚ SPRE RUSIA (1763)

Costin Feneșan

Rezumat. La 26 mai 1759 împărăteasa Maria Tereza a confirmat contractul de constituire a ”Companiei bănățene privilegiate imperiale-regale de comerț” din Timișoara. Scopul acesteia era să exporte, pe de o parte, diferite produse naturale din Banat (în mod deosebit grâne) spre litoralul austriac al Adriaticii și să importe, pe de altă parte, produse manufacturiere, mirodenii, zahăr, cafea etc. necesare consumului intern. Fiind o creație tipică pentru politica mercantilistă promovată pe atunci, Compania de comerț din Timișoara s-a bucurat de la bun început, pe lângă participarea directă și consistentă a statului, de numeroase înlesniri asigurate de acesta. Implicarea statului, directă și indirectă, în activitatea Companiei s-a manifestat de altfel și în structura acționariatului, așa cum o ilustrează lista acționarilor din 1762-1763. 100 de acțiuni (fiecare în valoare de 500 de florini) erau deținute de împărăteasă prin Consiliul Aulic de Comerț, alte 13 acțiuni (în valoare de 6.500 de florini) aparțineau tot Mariei Tereza prin Direcția Supremă a Casieriei Fiscale, astfel că 54,59 % din acțiunile companiei timișorene (207 acțiuni în valoare de 103.500 de florini) se aflau în posesiunea statului. Participarea consistentă a acestuia a stimulat, fără îndoială, interesul unor funcționari înalți și deopotrivă de rang inferior din administrația imperială a Banatului de a se număra între acționari: guvernatorul conte Perlas cu 8 acțiuni, consilierii administrativi Brandenburg (6 acțiuni), Plasch și Ohnesorg (fiecare cu câte 4 acțiuni), Hillmayer (o acțiune), administratorii districtuali Unrein și Knoll (cu câte două acțiuni), Schickelgruber și Mayer (cu câte o acțiune) și controlorul Senfftleben (o acțiune). Remarcabil este faptul că în rândul acționarilor s-au numărat mai mulți localnici români sau sârbi, cu toții obercnezi (unii dintre ei deveniți chiar subadministratori de district): obercnezii și subadministratorii Paul Mic(u) și Iancu Ciorei (fiecare cu câte 4 acțiuni), Marcika Jurković (cu 2 acțiuni) și Vukmir Nikolić (cu o acțiune),

obercnezii Milica Popović (cu 4 acțiuni), Lazăr Ciocârlan, Nikola Nenadović și Živojn Milošević (cu câte două acțiuni). Printre acționari s-au numărat și militari: locotenent-colonelul Greiner von Mislethin (cu o acțiune) și căpitanul Schley (cu 5 acțiuni). Din tabloul atât de colorat al acționarilor n-au lipsit nici versații comercianți evrei Mayer Amigo (6 acțiuni) și David Daidasak (4 acțiuni), după cum și negustorii de vite Petro Stoiko și Jurcika (fiecare cu câte 2 acțiuni) și Mustețea (o acțiune) au crezut că prin alăturarea la Compania de Comerț se vor umple de bani. Primarul rascian al Timișoarei, Josim Malenica, a scris 4 acțiuni, în vreme ce fabricantul de bere Krageisen a investit în două acțiuni. Întrevăzând certe perspective de câștig, companiei timișorene i s-a alăturat și firma vieneză de comerț Kernhofer & Co., subscriind 8 acțiuni și preluând girarea afacerilor acesteia în capitala imperială. Peste puțin timp s-a alăturat un acționar important mai ales pentru susținerea de către stat a Companiei de Comerț: consilierul de stat Borié, care a ajuns să dețină în 1764 un număr de 23 de acțiuni. În 1765, tot din inițiativa autorităților centrale, la Timișoara a fost înființată o nouă companie de comerț: "Societatea de comerț cu Triestul". După un an, aceasta s-a unit cu "Compania Comercială" din 1759, formând "Compania de comerț privilegiată imperială-regală la Timișoara și Triest", cunoscută și drept "Compania Timișoara-Triest". Acționariatul acesteia din 1766 i-a cuprins în cea mai mare parte pe acționarii din 1762-1763 ai "Companiei de Comerț" și de această dată, statul a deținut controlul prin cele 113 acțiuni subscrise de Casieria Centrală de Comerț. Acesteia i s-au alăturat Banca de Împrumut din Brno (8 acțiuni), dar și câțiva consilieri aulici sau comerciali de la Viena: Hochstetten, Riesch, Bree și Gigand. Guvernatorul Banatului, contele Perlas, a scris pentru 13 acțiuni (13.000 de florini), alături de el rămânând consilierii Brandenburg, Plasch și Ohnesorg. De astă dată însă atât numărul administratorilor de district cât și al obercnezilor a fost mai mic, probabil datorită fluctuațiilor înregistrate în activitatea vechii "Companii de Comerț". Până la urmă, "Compania Timișoara-Triest" a fost dizolvată în 1775.

În decembrie 1763 consilierul aulic Samuel Andree, care preluase conducerea "Companiei de Comerț", reușind să o aducă pe linia de plutire după doi ani marcați mai mult de eșecuri, a încercat să-i asigure acesteia o nouă piață de desfacere: Rusia. La sugestia guvernatorului Perlas și a consilierului Brandenburg, el a discutat cu consilierul aulic rus contele Dimitri Ladîghin, aflat la Timișoara, despre posibilitatea inițierii unei activități de export a "Companiei de Comerț" spre Rusia. În acest context, Administrația imperială a Banatului a încheiat cu Ladîghin un contract privind livrarea a 300.000 de seceri (poate și coase) produse la Bocșa Montană. Mai mult, Samuel Andree i-a propus contelui von Andlern-Witten, președintele Consiliului Aulic de Comerț, să deschidă la Timișoara o fabrică în care să se producă pânză de bumbac vopsită în roșu (produs numit în germană *Kummatsch*, iar în rusă *burlat*), pe care să o exporte apoi în Rusia prin compania de comerț timișoreană. Din acest proiect nu s-a ales până la urmă nimic datorită reținerii și a lipsei de implicare a Consiliului Aulic de Comerț.

MEDICUL ADAM CHENOT – REMODELAREA CONTROLULUI
EPIDEMIILOR DE CIUMĂ ÎN CADRUL CORDONULUI SANITAR
AUSTRIAC (APROX. 1770–1780)

Sabine Jesner

Rezumat. Articolul pune în evidență funcția Graniței militare ca sistem bine organizat de avertizare a declanșării ciumei în cadrul Monarhiei habsburgice. Prin amenajarea punctelor de carantină și a cordonului permanent populat pe tronsoanele graniței militare, Curtea de la Viena a creat un instrument sustenabil economic de îmbunătățire și organizare a prevenirii ciumei, eficient de-a lungul graniței sud-estice a Monarhiei. Elementul central al acestui sistem îl constituiau punctele de carantină, unde în timp ce persoanele erau epurate prin izolare, bunurile și animalele erau distruse. Medicul Adam Chenot a ajuns în centrul atenției pentru că a evidențiat deficiențele structurale și organizatorice ale sistemului. Conceptele propuse de el au fost reținute și analizate, fiind, cu cea mai mare probabilitate, un factor determinant în implementarea reglementărilor ulterioare privind prevenția sanitară în Imperiul habsburgic.

BANATUL REFLECTAT ÎN *GRAZER BAUERNZEITUNG*

Andreas Golob

Rezumat. Articolul analizează informațiile politice, sociale, economice și culturale referitoare la Banat, publicate în ziarul *Grazer Bauernzeitung* ("Ziarul agricultorului din Graz", 1786-1796), în special în anii 1791 și 1792. Sursele pe care le-a utilizat editorul, Michael Hermann Ambros, sunt discutate cu precădere sub aspectul scrisorilor primite de la corespondenți, care constituiau și singurul program de vânzare a gazetei. Aceste surse oferă, în primul rând, informații politice și militare privind ultimul război austro-turc și urmările lui neplăcute și, de asemenea, descriu Banatul ca o importantă regiune economică a monarhiei Habsburgice. Această ultimă caracteristică a jucat un rol important nu doar în ziarul politic propriu-zis, ci și în suplimentul său de reclame. În această componentă a ziarului este deosebit de semnificativ faptul că Banatul oferea informații prețioase în raport cu planul foarte interesant și ambițios al editorului de a monitoriza prețul grânelor în toate țările ereditare. În final, articolul menționează înscrisuri ale cititorilor și corespondenților din Banat și legătura lor cu Ambros.

FAMILIA NOBILIARĂ MOSCA DE IVANDA

Sașa Iașin

Rezumat. Una dintre cele mai importante aspect ale vieții sociale de după eliberarea Banatului de sub stăpânirea otomană a fost reorganizarea vieții nobiliare după noi standarde și în conformitate cu cerințele dictate de evenimentele politice și economice ale vremii. În ultimul timp s-a constatat o preocupare intensă a istoricilor bănățeni, dar și a descendenților familiilor nobiliare, de a scoate la

lumină istoria fiecărei familii nobiliare în parte. Fiecare familie a jucat propriul rol, mai mult sau mai puțin însemnat în istoria Banatului și a Imperiului Habsburgic, lăsând astfel date mai mult sau mai puțin accesibile istoricilor. În categoria familiilor nobiliare despre care s-a scris foarte puțin se numără și familia de origine aromână Mosca de Ivanda, care s-a afirmat în Banat prin contribuții la sistemul mercantil al imperiului la confluența secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea. Tema abordată, fără pretenția unei încercări exhaustive, poate constitui o contribuție la cercetarea fenomenului nobiliar din Banat.

ELITELE CROATE ȘI SÂRBEȘTI ÎNTR-O COMPARAȚIE ISTORICO-STATISTICĂ (SEC. XIX-XX): O BIOGRAFIE COLECTIVĂ

Theresia Töglhofer

Rezumat. Studiul de față, de biografie colectivă, investighează caracteristicile sociale structurale ale elitelor croate și sârbe, prin examinarea originii lor geografice și sociale, precum și a mediului educațional. Eșantionul include 136 de membri ai elitelor politice și culturale, născuți între 1875 și 1928, selectați prin metoda reputațională. Comparația se structurează în jurul a trei dimensiuni: afilierea la diferite grupuri de elită (elite politice interbelice, elite politice comuniste, elite culturale), afilierea regională/ națională precum și afilierea geografică.

Referitor la elitele politice și culturale interbelice, se poate observa că ele provin frecvent din medii centrale și urbane, acolo unde modernizarea societății croate și sârbe era mult mai avansată. Este frapant faptul că originea socială și geografică a elitelor croate este cu mult mai eterogenă decât cea cuprinzând mediul urban și burghez al elitelor sârbe. Indiferent de afilierea geografică, nivelul înalt al educației pare să fie criteriul de bază în obținerea statutului de elită.

Contrar grupurilor de elite politice și culturale tradiționale, nivelul educațional al elitei politice comuniste postbelice este, în general, mai scăzut iar originea acestora pare să fie mai puțin influențată de condițiile socio-economice ale mediului său. Este un fapt ce poate fi datorat ruperii modelelor tradiționale privind recrutarea elitei. Cu toate acestea, chiar și în cazul elitei comuniste pot fi identificate modele biografice diferite. Variațiile biografice pot fi atribuite și afilierii generale a membrilor elitei, cum ar fi cea privitoare la descreșterea tendinței de a studia în străinătate. Totuși, cele mai importante diferențe privind trăsăturile socio-economice ale elitei par să fie determinate de originea regională și apartenența la diferite grupuri de elită. În general, structura biografică de ansamblu a elitelor istorice se dovedește a fi strâns legată de evoluția istorică a teritoriilor croate și sârbe.

ACTIVITATEA ÎN DOMENIUL POLITICII ECONOMICE A LUI CARL WOLFF ÎNAINTEA PRIMULUI RAZBOI MONDIAL

Gerald Volkmer

Rezumat. Carl Wolff a marcat viața publică a sașilor ardeleni de dinaintea primului Război Mondial ca nicio altă personalitate contemporană. După terminarea studiilor de Drept, Carl Wolff a preluat în 1874 redacția ziarului

„Siebenbürgisch-Deutschen Tageblatt“, pe care l-a transformat până în 1885 în cel mai important ziar de limbă germană din Transilvania. Din 1881 până în 1887 a reprezentat interesele sașilor transilvăneni în Parlamentul Ungariei. La „Sachsentag“ (Congresul Sașilor) din 1890 a fost ales președintele „Comitetului Central al Sașilor din Transilvania“, organul politic suprem al germanilor din Transilvania, iar în 1901 curatorul regnicolar al Bisericii Evanghelice C.A. din Transilvania. Însă activitatea cea mai durabilă a lui Carl Wolff a fost în domeniul politicii economice. Fundamentul activității sale macroeconomice a fost „Hermannstädter allgemeine Sparkassa“ (Casa Generală de Economii din Sibiu), pe care a condus-o ca director între 1885-1919. Până în 1914 a mărit venitul băncii de 20 de ori, care astfel a putut fi folosit pentru întărirea fondului de rezervă, precum și pentru activități caritative și culturale. Astfel, Carl Wolff a reușit să susțină nu doar sistemul școlar în limba germană din Transilvania, aflat sub patronajul Bisericii Evanghelice C.A., cu sume importante, ci și realizarea unor importante proiecte de infrastructură, ca de exemplu Uzina Electrică din Sibiu sau conectarea Sibiului la rețeaua de cale ferată. Wolff s-a profilat și ca fondator al mișcării Raiffeisen din Transilvania care, împreună cu cooperativele de consum, a ridicat simțitor nivelul de trai al populației rurale. În orașele săsești s-a implicat pentru crearea unei industrii moderne de fabrică, pentru a păstra capacitatea de concurență a întreprinzătorilor sași. Pe aceasta o vedea drept premisa centrală a finanțării sistemului școlar și asociativ săsesc, devenind astfel fundamentul unei societăți civile active pe teritoriul de locuire al sașilor ardeleni.

DE LA BUDAPESTA LA BUCUREȘTI. ELITA PARLAMENTARĂ BĂNĂȚEANĂ ÎNAINTE ȘI DUPĂ MARELE RĂZBOI

Ovidiu Emil Iudean

Rezumat. Marea Unire de la Alba Iulia a consfințit împlinirea dezideratului național al românilor din Transleithania, însă, în același timp, a fost și momentul care a marcat începutul unui amplu proces de integrare a Transilvaniei și Banatului în viața politică, economică, socială etc. din Regatul României. Studiu nostru are ca obiectiv una dintre direcțiile acestui proces - cea de natură politică -, raportată la analiza transformărilor prin care a trecut elita parlamentară regională din Banat la începutul perioadei interbelice. În acest scop, pe baza analizei prosopografice am realizat o comparație pe verticală între corpul deputaților bănățeni din ultimele două legislaturi din perioada dualistă ale Parlamentului de la Budapesta și cel din primele două legislaturi din perioada interbelică ale Parlamentului de la București. Rezultatele astfel obținute oferă o imagine detaliată asupra diferențelor/ asemănărilor existente în privința mecanismelor de selecție a reprezentanților parlamentari, carierei socio-profesionale a acestora, opțiunilor politice, implicarea electoratului bănățean în validarea elitei parlamentare regionale.

JURNALUL INEDIT AL UNUI OFIȚER BĂNĂȚEAN DIN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL: LEOPOLD PROHASKA

Mircea-Gheorghe Abrudan

Rezumat. În contextul împlinirii a unui secol de la izbucnirea, respectiv desfășurarea, Primului Război Mondial evenimentul se bucură de o atenție deosebită din partea istoriografiei românești și europene. Studiul de față se integrează în acest curent istoriografic și se dorește a fi o nouă contribuție care să-și aducă aportul la efortul de recuperare a memorialisticii bănățene a Marelui Război, în particular, și la rescrierea istoriei culturale a acestuia în general. Este prezentat în linii generale jurnalul inedit al ofițerului șvab bănățean Leopold Prohaska, care povestește participarea sa și a batalionului său, Maschinengewehrabteilung IV, din cadrul regimentului de infanterie 29 din Timișoara, la campania armatei austro-ungare pe frontul din Galiția. Jurnalul se întinde pe 211 pagini și a fost întocmit de autor în cursul expedițiilor militare, iar a apoi a fost rescris în aprilie 1915. Manuscrisul cuprinde în mod cronologic notițe zilnice, care acoperă perioada dintre 28 iulie 1914 și 21 martie 1915, fiind un izvor primar important referitor la desfășurarea frontului galițian, la costurile de participare a acestei unități militare austro-ungare în câmpul deătălie din răsărit, precum și la trăirile și experiențele personale ale unui ofițer și ale batalionului său în primele opt luni ale Marelui Război.

UN MEMORIALIST DIN BANAT PE FRONTUL DIN BALCANI ÎN TIMPUL MARELUI RĂZBOI: "LAE DIN BANAT"

Mihaela Bedecan

Rezumat. Studiul își propune prezentarea unui document memorialistic al combatantului bănățean care a publicat sub numele "Lae din Banat". Încadrat în rândurile Regimentului 43 Infanterie Caransebeș, autorul a pornit în 1915 spre câmpul de luptă. Memorialistul străbate mare parte a Peninsulei Balcanice în drumul său spre frontul italian, unde va participa direct la operațiunile militare. Față de memoriile de război clasice, care au focalizat mai cu seamă luptele și linia deătălie, textul prezentat propune o perspectivă de analiză mai puțin apelată în istoriografia Marelui Război. Atenția este transferată spre fațete rareori activate în cadrul memorialisticii, care aduc în prim plan factorul uman, dar și imaginea complexă a teritoriilor traversate, cărora li se face o prezentare detaliată din punct de vedere istoric, geografic, demografic. În ciuda faptului că nu se concentrază pe operațiunile militare, documentul surprinde fapte emoționante, cu mare impact psihologic asupra protagonistului. Realitatea este redată într-o formă literară, cu rolul de a atenua brutalitatea concretului cotidian. Un aspect important al textului este creionarea relațiilor interumane, înfățișate din două perspective: al raporturilor cu populația civilă locală din teritoriile pe unde se perindă compania eroului, dar și al relațiilor din interiorul trupei, stabilite între camarazi. Cu aceeași atenție sunt prezentate informații din existența cotidiană, dificultățile cu care soldații se confruntau zilnic. Este vorba mai cu seamă despre problema hranei, a necesarului de apă, a bolilor, starea vremii și modul în care aceasta a influențat mersul

războiului. Deși a fost ferit de violența armată a luptelor din linia întâi, memorialistul reiterează experiența balcanică într-o notă dramatică, socotind că aceasta a fost la fel de cumplită ca și bătăliile propriu-zise. Dificultățile ivite în traseul străbătut se transformă astfel în inamici direcți, asemenea soldaților din armatele dușmane.

RECHESTIONÂND REVOLUȚIA BĂNĂȚEANĂ DE LA SFÂRȘITUL MARELUI RĂZBOI

Andreea Dăncilă Ineoa

Rezumat. În anii '20, Teodor Păcățian, președintele secției istorice a ASTREI, reia un mai vechi proiect, acela al unei anchete monumentale care să ofere o scanare complexă a evenimentelor ce s-au consumat la sfârșitul Marelui Război în Transilvania, Crișana, Maramureș și Banat. Prezentarea noastră, axată pe ultima regiune, analizează, pe baza răspunsurilor la chestionarele ASTREI, un interval provocator, ce realizează de fapt translația puterii în teritoriu, proces mult mai intens resimțit de o lume bănățeană aflată "la graniță" în care se confruntă mai multe proiecte naționale concurente. Radicalizarea soldaților întorși de pe front, traumele celor de acasă, tensionarea relațiilor cu alteritatea, efervescenta soluțiilor de supraviețuire puse în joc creează astfel cadrul propice pentru o serie de mutații politice și sociale.

Deși ancheta ASTREI suportă, ca sursă istorică, o serie de încorsetări, de limite care vor fi luate în considerare, meritul demersului lui Teodor Păcățian constă în amploarea avută, în raza de acoperire impresionantă ce permite stabilirea unor tipologii, unor tipare sub care se desfășoară această revoluție de la sfârșitul imperiului, ce dezvoltă scenarii mult mai diversificate decât cele consacrate.

POLITICA ȘCOLARĂ PENTRU MINORITATEA GERMANĂ A CONDUCERILOR BISERICILOR DIN SIBIU ȘI TIMIȘOARA ÎNTRE 1940- 1944. O SCHIȚĂ TRANSREGIONALĂ ȘI CONFESIONALĂ

Ulrich Wien

Rezumat. Pentru autoritățile Episcopiei Romano-catolice (Timișoara) și cele ale Bisericii Luterane teritoriale (Sibiu) a fost o mare provocare să facă față unei politici ostile, în realitate, a guvernului României în raport cu minoritățile etnice. Oportunitatea legală de consolidare a coerenței organice a principiului identității etnice și religioase, *Volstum und Glaube*, s-a diminuat în cazul majorității etnicilor germani, atât catolici cât și protestanți. Deși statul român a legalizat, în 1926, școlile particulare (private), măsurile guvernamentale ținteau spre naționalizarea acestor școli, ceea ce a însemnat erodarea garanțiilor privind școlarizarea copiilor în limba maternă (exceptând istoria și geografia). Atitudinea defensivă în fața acestei incertitudini date de cadrul legal a fost unul dintre elementele care a susținut orientarea tinerei generații germane din România către național-socialism. Biserica Romano-catolică și Luterană au impus sancțiuni la adresa radicalilor politici din cadrul colectivelor didactice, în perioada 1934-1938. Dar, în general, ele nu s-au distanțat de național-socialism.

Regimul Antonescu a permis, prin Decretul-lege din 20 noiembrie 1940, o semi-autogovernare, anume *Deutsche Volksgruppe in Rumänien* (regimul politic german în cadrul grupului etnic). Această auto-guvernare a exercitat presiuni asupra autorităților ambelor biserici în vederea constituirii „școlii naționale” bazate pe spiritul național-socialismului. Toți tinerii germani urmau să fie îndoctrinați cu această „învățătură”. În această situație delicată, s-a luat o măsură extraordinară: episcopul Roman-catolic Pacha l-a autorizat pe consilierul luteran Gustav Rösler să reprezinte ambele biserici pe lângă ministerul educației. Inevitabilul a fost însă acceptat, mai întâi de către dioceza din Timișoara (contractul din 16 martie 1942), apoi de către adunarea generală a bisericii Luterane, în iunie („tratatul integral”). Ambele și-au cedat școlile în ciuda opoziției lor deosebite.

CAUZE ALE REPRESIUNILOR ÎMPOTRIVA MINORITĂȚII GERMANE DIN ROMÂNIA LA SFÂRȘITUL CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL ȘI DE CE N-AU FOST TOTUȘI EXPULZAȚI

Matthias Duller

Rezumat. Articolul propune o dezbatere referitoare la politica de represiune împotriva comunității germane din România la sfârșitul celui de-al doilea Război mondial, din perspectiva Partidului Comunist Român. În acest scop, analiza se face în trei pași. Primul analizează poziția politică a PCR pe plan intern și internațional, cu accent pe marginalitatea sa tradițională și pe considerarea problemei naționalităților ca fiind una centrală, prin care PCR a căutat să-și câștige legitimitatea internă și internațională. În al doilea rând, articolul utilizează înregistrări de arhivă, mai ales ale dezbatelor din cadrul întâlnirilor de partid și guvernamentale, cu scopul de a identifica motivele care au stat în spatele represiunilor împotriva etnicilor germani. Devine evident că aceste politici au vizat în final expulzarea etnicilor germani din România, politici pentru care PCR nu a primit însă niciodată avizul internațional. Ca urmare, în al treilea rând, articolul dezbate rațiunile pentru care etnicii germani nu au fost expulzați din România, punând cazul României în context comparativ cu celelalte țări din Europa central-estică. Rezultă că niciuna dintre condițiile care au dus la expulzarea germanilor din Polonia, Cehoslovacia, Ungaria și Iugoslavia nu a existat în România.